

ULOGA OBITELJI U DEPRESIVNOSTI ADOLESCENATA

Ana Kurtović

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek, Studij psihologije
L. Jagera 9. 31 000 Osijek
akurtovi@ffos.hr

Sažetak

Ovaj rad pruža pregled rezultata istraživanja koja se bave odnosom obiteljskih čimbenika i depresivnosti kod adolescenata, s time da je naglasak na učincima roditeljskog stila odgoja na adolescentnu depresivnost. Opisani su nalazi istraživanja koja su ispitivala ulogu roditeljskog stila odgoja u razvoju i održavanju depresivnih simptoma kod adolescenata. Naime, pokazuje se da su obiteljski odnosi depresivne djece i adolescenata često obilježeni s puno sukoba, kritičizma, hladnih i kaotičnih odnosa, te negativnim roditeljskim postupcima, kao što su odbacivanje, manjak topline, gruba disciplina i psihološka kontrola.

Posebna pažnja pridana je rezultatima istraživanja, koja ispituju i objašnjavaju izravne i posredne učinke roditeljskog stila odgoja na depresivnu simptomatologiju kod adolescenata. Naime, mnoga istraživanja upućuju na zaključak da roditeljski postupci imaju znatan utjecaj na kognitivni stil, samopoštovanje i samopouzdanje, strategije suočavanja, socijalne vještine i vještine emocionalne regulacije, te da ti čimbenici mogu posredovati u odnosu roditeljskog stila odgoja i depresivnosti kod adolescenata.

Ključne riječi: depresivnost, adolescenti, roditeljski stil odgoja, mehanizmi odnosa

UVOD

Depresivnost u adolescentnom razdoblju posljednjih 30 godina predmet je mnogih istraživanja najviše zbog toga što se dosljedno pokazuje da se učestalost depresivnih simptoma naglo povećava s ulaskom u adolescenciju. Osim toga, depresivnost koja se razvija u ranijoj dobi, ako ostane neprepoznata i netretirana, nastavlja se u odrasloj dobi, te je također povezana s mnogim drugim problemima uključujući zdravstvene probleme, akademski neuspjeh, kriminalna djela, bračne i druge interpersonalne teškoće (Kovacs i sur., 2001; Reinherz i sur., 2000). Stoga je prepoznavanje čimbenika koji pridonose razvoju depresivnosti, ali i onih koji imaju zaštitnu ulogu te mogućih mehanizama njihova djelovanja osobito korisno za razumijevanje depresivnog procesa, ali i za oblikovanje odgovarajućih preventivskih i intervencijskih postupaka.

Depresivni poremećaj smatra se heterogenim stanjem koje može nastati različitim razvojnim putevima. Cicchetti i Toth (1998) smatraju da je potrebno razviti transakcijske modele koji bi vodili računa o odnosima između dinamičnih bioloških, psiholoških i socijalnih sustava, te na taj način objasnili različite utjecaje na pojavu depresije. Takvi modeli gledaju na mnogostruke transakcije između okolišnih faktora, karakteristika skrbnika i karakteristika djeteta kao na dinamične i recipročne utjecaje koji mogu povećati ili smanjiti vjerojatnost nastanka depresije. U skladu s takvim pristupom, očekuje se da postoji veći broj rizičnih čimbenika, te da pojava depresije ne ovisi samo o tome je li neki čimbenik prisutan ili nije, nego je važno i međudjelovanje pojedinih čimbenika, te razvojni period u kojem se oni javljaju ili pojačavaju. Na taj način trajne interakcije između rizičnih čimbenika određuju količinu biološkog i psihološkog rizika pojedinca. Autori smatraju da je to jedno od mogućih objašnjenja zašto se neka djeca adaptivno nose sa stresom i ne razviju depresivne simptome čak ni u uvjetima za koje se pretpostavlja da pridonose razvoju depresije.

Kako je obitelj jedan od ključnih čimbenika koji igra ulogu u razvoju djece i adolescenata, s porastom istraživanja depresivnosti u adolescenciji povećao se i interes za istraživanje uloge obiteljskog konteksta u razvoju depresivnog poremećaja i simptomatologije.

Obiteljski odnosi i depresivnost kod adolescenata

Obiteljski odnosi mogu djelovati na prirodu i tijek depresivnosti kod djece i adolescenata na više načina. Iako se dio obiteljskog utjecaja može objasniti genetskim čimbenicima, veliki broj istraživanja pokazuje da mnogi drugi čimbenici, poput obiteljskih sukoba, podrške, roditeljske depresije i roditeljskog stila odgoja imaju znatan utjecaj na nastanak, održavanje i oporavak od depresije (Hill i sur., 2004; Kanfer i Zeiss, 1983; Sheeber i sur., 2001).

Na primjer, obiteljski sukobi mogu biti izvor stresa, koji povećava rizik da se razvije depresivna simptomatologija. Mnoga istraživanja pokazuju da su obiteljske interakcije u obiteljima depresivne djece značajno više kaotične, konfliktne, neprijateljske i odbijajuće nego u obiteljima nedepresivne djece (Alloy i sur., 2006; McConville i Bruce, 1985), te da njihovi roditelji značajno više reagiraju na neuspjeh nego na uspjeh svoje djece (Cole i Rehm, 1986). Nadalje, depresivna djeca i njihovi roditelji mogu imati deficit vještina rješavanja sukoba i rješavanja problema. U konfliktnim situacijama djeca i roditelji reagiraju neprijateljski, kritično ili povlačenjem, a takve reakcije sprječavaju rješavanje sukoba konstruktivnim strategijama kao što je rješavanje problema, što može pridonijeti održavanju depresivnih simptoma.

Osim sukoba između roditelja i djeteta, također se pokazuje da sukobi među roditeljima mogu imati značajne učinke na depresivnu osjetljivost njihove djece. U tom pogledu, autori naglašavaju da postoji jasna veza između kvalitete bračnih/

partnerskih odnosa i kvalitete odnosa roditelja i djeteta, te da se teškoće u jednoj često prenose u drugu dijadu i to u oba smjera (Fosco i Grynych, 2010; Lindahl i Malik, 1999). Naime, istraživanja pokazuju da su djeca često uvučena u roditeljske sukobe, bilo da ih roditelji uključuju ili sama interveniraju (Jenkins i sur., 1989), te da se osjećaju osobno odgovornima ili krivima za roditeljske sukobe, osobito ako je sadržaj sukoba vezan uz dijete (Fosco i Grynych, 2010; Lindahl i Malik, 1999). Također, interveniranje u sukobe među roditeljima, osobito ako su oni nasilne prirode, može izazvati negativne reakcije roditelja i narušiti odnos s djetetom, što dodatno povećava rizik za probleme prilagodbe (Cumming, 2006; Emery, 1982; Esfandyari i sur., 2009).

Osim količine sukoba u obitelji, s depresivnošću adolescenata često se povezuje i roditeljska depresija, osobito majčina (Sander i McCarty, 2005). Međutim, autori smatraju da roditeljska psihopatologija općenito djeluje na djecu tako da se ona odražava u poremećenim obrascima roditeljskih postupaka koji onda vode neprilagođenom funkcioniranju kod djece. Naime, Goodman i Brumley (1990) ustanovili su da roditeljska psihopatologija djeluje kao rizični faktor ne sama po sebi, nego zbog loših odgojnih postupaka, u obliku nedovoljne brige, nadzora i emocionalne topline. Naime, depresija majki može povećati izražavanja negativnog afekta prema djetetu, smanjiti majčinu osjetljivost i responzivnost na signale i potrebe djeteta, narušiti discipliniranje djeteta, smanjiti roditeljske vještine suočavanja i rješavanja problema, te pridonijeti obiteljskim sukobima (Rutter, 1990; Sander i McCarty, 2005). Međutim, čak i kada majke nisu hladne i ne pokazuju neprijateljstvo prema djetetu, one ponekad koriste svoju djecu (najčešće kćerke) kao objekte utjehe, odnosno previše ih uključuju u vlastita depresivna raspoloženja, što se također pokazalo rizičnim za depresivnost kod adolescenata (Radke-Yarrow i sur., 1985).

Kao što se može vidjeti, mnogi nalazi potvrđuju da su obiteljski sukobi i roditeljska depresija značajno povezani s depresivnošću adolescenata. Međutim, iako oni mogu biti izravni izvor stresa, istraživanja sugeriraju da se njihov učinak odražava i u promjenama u ponašanju roditelja prema svojoj djeci, odnosno da se narušeni obiteljski odnosi ili mentalno zdravlje roditelja mogu odražavati na njihov odgojni stil, što može imati dalekosežne posljedice. Naime, roditeljski stil odgoja odnosi se na opću emocionalnu klimu u odnosu između roditelja i djeteta, koja je vidljiva u svim postupcima roditelja prema djetetu. Pozitivni stil roditeljstva uključuje karakteristike kao što su emocionalna toplina i prihvaćanje, podrška, pozitivna disciplina i nadzor, koje čine stabilni obrazac ponašanja, neovisno o razvojnoj fazi, sukobima ili strukturi obitelji. Uistinu, neki autori smatraju da je jedno od objašnjenja zašto i u obiteljima koje proživljavaju velike gubitke ili traume ne dolazi do poremećaja prilagodbe kod djece, dok kod drugih dolazi, upravo to da ti problemi nisu narušili emocionalnu klimu u odnosu roditelja i djeteta, te je u tom smislu dijete (ili adolescent) i dalje imao sigurnu bazu koja mu je pomagala u nošenju sa stresom.

Stoga će dalje u radu biti prikazani rezultati istraživanja koja se bave odnosom roditeljskog stila odgoja i depresivnosti, te mogućim mehanizmima koji mogu biti u podlozi tog odnosa.

Roditeljski stil odgoja i depresivnost kod adolescenata

Veliki interes istraživača posvećen je istraživanju utjecaja roditeljskog stila odgoja na depresivne simptome adolescenata. Mnoga istraživanja pokazuju da odrasle osobe opisuju svoje roditelje kao kritične, zlostavljajuće, netolerantne, hladne, perfekcionistačke te se naglašava odbacivanje i psihološka kontrola majki te gruba disciplina očeva kao osobito prediktivna za depresivne simptome (Crook i sur., 1981; Hill i sur., 2004; Lamont i sur., 1976).

Istraživanja na dječjim i adolescentnim uzorcima također potvrđuju značajne učinke roditeljskog stila odgoja na depresivnost adolescenata, što upućuje na zaključak da, iako se priroda odnosa mijenja, roditelji i dalje ostaju bitan čimbenik u razvoju adolescenata. Naime, iako se u adolescenciji povećava utjecaj vršnjaka, pokazuje se da je depresivnost adolescenata jače povezana s odnosom s roditeljima nego s vršnjacima (Sheeber i sur., 2007).

Pri istraživanju učinaka roditeljskog stila odgoja na depresivnost adolescenata uglavnom se promatraju dimenzije roditeljske brige ili topline, roditeljskog prihvaćanja i odbacivanja, kontrole (bihevioralne i psihološke kontrole, nadzora te grube discipline), popustljivosti, prezaštićivanja i neprijateljstva roditelja.

Veliki broj istraživanja pokazuje da su emocionalna toplina i prihvaćanje, neprijateljstvo i drugi averzivni postupci, odbacivanje, gruba disciplina i psihološka kontrola roditelja, osobito majki, značajni prediktori depresivnosti adolescenata (Dadds i sur., 1992; Eberhart i Hammen, 2006; Kim i sur., 2008; Patton i sur., 2001; Sheeber i sur., 2007; Vučenović, 2009).

Međutim, iako neprijateljstvo, gruba disciplina i drugi averzivni postupci roditelja predviđaju depresivnost, većina autora naglašava da su najveći doprinosi dimenzija emocionalne topline, odnosno brige i kontrole. Analizom različitih empirijskih nalaza Blatt i Zuroff (1992) zaključili su da je dominantni čimbenik koji predviđa depresiju percepcija da roditelji nisu brižni, topli i podržavajući, više nego da su strogi i kritični. Također, Gerlschma i suradnici (1990) metaanalizom su pokazali da najveći utjecaj ima slaba roditeljska briga i visoka razina kontrole. Neka istraživanja čak pokazuju da je, nakon što se kontrolira učinak emocionalne topline, učinak kontrole relativno mali, što u prvi plan stavlja emocionalnu komponentu odnosa roditelja i djeteta (Patton i sur., 2001). Budući da ta dimenzija uključuje ponašanje kojim roditelji pružaju podršku svom djetetu, daju mu do znanja da je voljeno i vrijedno pažnje, nije iznenađujuće da odnosi u kojima nedostaje topline i podrške osobito nepovoljno djeluju na mentalno zdravlje adolescenata. Naime, budući da adolescenti provode sve manje vremena s roditeljima, naglasak je na emocionalnoj dostupnosti i podršci roditelja na koju se mogu osloniti kada im ona treba. Izgleda da emocionalno hladni ili grubo roditelji uskraćuju adolescentima ono što im najviše treba.

S druge strane, autori naglašavaju psihološku kontrolu kao osobito štetnu za emocionalnu dobrobit adolescenata. Psihološka kontrola je dimenzija roditeljskog stila koja uključuje manipuliranje osjećajima, izazivanje krivnje, prijatnje i ucjene

te se čini da takve strategije osobito štetno djeluju u adolescenciji. Naime, pokazuje se da se u adolescenciji povećava opus događaja koji djeluju na adolescente, te oni postaju osjetljiviji na događaje koji se događaju drugima i njihove osjećaje. Ta povećana emocionalna kompleksnost i zrelost, te veći kapacitet empatije, može ih činiti osobito osjetljivima na postupke roditelja kojima ih nastoje posramiti, izazvati osjećaj krivnje i neopravdane odgovornosti za osjećaje roditelja (Hughes i Gullone, 2008). Neki autori naglašavaju, da su visoke razine kontrole, osobito psihološke u kombinaciji s malom razinom brige i topline, osobito prediktivni za depresivnost adolescenata. Takav roditeljski stil nazvali su "kontrola bez ljubavi" i čini se da je osobito važan u adolescenciji jer je to razdoblje kada adolescenti i roditelji moraju pregovarati o više autonomije i slobode, a i dalje zadržati razvojno primjerene granice ponašanja (Patton i sur., 2001).

Na žalost, većina istraživanja učinaka roditeljskih postupaka na depresivnost adolescenata koristila su mjere samoprocjene i subkliničke uzorke. Malo je istraživanja kojima se proučavalo djeluju li roditeljske varijable na kontinuumu, odnosno jesu li ekstremnije razine loših obiteljskih odnosa povezane s kliničkim razinama depresije, a umjerenije razine obiteljskih poteškoća sa subkliničkim razinama simptoma. Takva istraživanja pružaju informacije o tome koliko su podaci dobiveni na subkliničkim uzorcima relevantni za razumijevanje depresivnog poremećaja. Na primjer, istraživanje Sheebera i suradnika (2007) pokazalo je da su odnosi roditelja i adolescenata bili povezani s depresivnom simptomatologijom na isti način kao i s depresivnim poremećajem. Štoviše, njihovi su rezultati pokazali linearan trend kvalitete odnosa roditelja i adolescenata kroz tri grupe sudionika. Naime, odnosi s roditeljima bili su najgori kod skupine adolescenata koji udovoljavaju kriterijima kliničke dijagnoze, a najbolji kod skupine zdravih adolescenata. Odnosi s roditeljima kod adolescenata sa subkliničkim razinama depresije bili su po sredini kontinuumu, što dodatno potvrđuje da je roditeljski stil odgoja bitan rizični čimbenik za razvoj depresije. Naime, uzimajući u obzir longitudinalna istraživanja, koja pokazuju da su negativne obiteljske interakcije relativno stabilne tijekom vremena (Hops i sur., 1987; Windle, 1991; McCauley i suradnici, 1993), te istraživanja koja sugeriraju da depresivni adolescenti izazivaju negativne reakcije svojih majki, te drugih odraslih (Sheeber i suradnici, 1997), moguće je da takvi obrasci interakcija, ako ne dođe do promjene, eskaliraju i vode pogoršanju obiteljskih odnosa, pa tako i depresivnih simptoma.

Mehanizmi odnosa roditeljskog stila odgoja i depresivnosti kod adolescenata

Budući da se pokazuje da roditeljsko ponašanje i stil odgoja imaju značajne učinke na funkcioniranje djece i adolescenata, između ostalog i na depresivne simptome, postavlja se pitanje na koje su načine oni povezani. Kako bi se saznanja o povezanosti roditeljskog stila odgoja i depresivnosti mogla maksimalno iskoristiti

za praktične svrhe, osobito je bitno naći odgovarajući fokus intervencija. Da bi se to napravilo, potrebno je otkriti mehanizme putem kojih roditeljski postupci mogu povećavati osjetljivost adolescenata. Iako roditeljski stil može imati izravan učinak na depresivnost, primarno kao izvor kroničnog stresa, zbog svog širokog utjecaja na mnoga područja funkcioniranja adolescenata, vjerojatno je da postoje mnogi posredni utjecaji. Neki od potencijalnih mehanizama djelovanja roditeljskog stila odgoja na depresivnost adolescenata, koji su privukli pažnju istraživača jesu: *mehanizam stresa i podrške, mehanizam socijalnih interakcija, kognitivni mehanizam, mehanizam regulacije afekta, te socijalno funkcioniranje adolescenata.*

Mehanizam stresa i podrške

Mehanizam stresa i podrške u osnovi pretpostavlja izravan odnos negativnih roditeljskih postupaka i depresivnosti adolescenata. Postoji puno istraživanja koja upućuju na to da je povećani rizik za razvoj depresivnosti kod adolescenata izravna posljedica izloženosti nepovoljnoj obiteljskoj okolini koju karakterizira manjak podržavajućih i facilitirajućih interakcija te visoke razine konfliktnih interakcija, kriticizma i ljutnje (Bouma i sur., 2008; Marcotte i sur., 2006). Ti nalazi su također u skladu s rezultatima istraživanja koja pokazuju da su trajni slabiji stresori bolji prediktori psiholoških problema nego veliki životni događaji (Adkins i sur., 2009; Scott i sur., 2008; Sund i sur., 2003), te s ranim biheviorističkim stajalištem da je depresija rezultat nedostatka nagrada u okolini. Budući da se djeca i adolescenti rijetko mogu odvojiti od svoje obitelji, nepovoljni obiteljski odnosi izazivaju kroničan i većinom neizbježan stres. Istraživanja pokazuju da je depresija negativno povezana s podrškom, privrženošću i odobravanjem koje je osoba dobila od obitelji (Sheeber i sur., 2001).

Međutim, postavlja se pitanje koliko je to uistinu izravan odnos, a koliko je posredovan osjećajem adolescenata da ne dobivaju dovoljno podrške od važnih osoba u svom životu i ne mogu se osloniti na njih, što se pokazalo značajno povezanim s depresivnošću (Maccoby i Martin, 1983; Meadows, 2007). Osim toga, ako su odnosi narušeni, može se očekivati da se adolescenti manje okreću svojim roditeljima za podršku i pomoć. To ih može izložiti dodatnom riziku, ako pokušaju naći druge, neprimjerene, izvore podrške, primjerice vršnjačke skupine s visokom razinom rizičnog ili delinkventnog ponašanja.

Mehanizam socijalnih interakcija

U okvirima socijalno interakcijske perspektive, depresija je konceptualizirana kao ponašanje koje je pod kontrolom socijalne okoline te istovremeno djeluje kao kontekst za ponašanje drugih socijalnih agensa (Hops, 1992). Nema puno istraživanja koja su provjeravala ovo gledište, ali do sada se pokazala mogućnost da ro-

ditelji nenamjerno nauče adolescente da se ponašaju depresivno putem pozitivnog i negativnog potkrepljenja (Arcus, 2001; McLoyd, 1989). Spomenuta istraživanja nadovezuju se na ona na uzorcima odraslih osoba, koja upućuju na to da depresivno ponašanje može biti funkcionalno na način da potiče poželjne socijalne posljedice. Točnije, pokazalo se da je žensko depresivno ponašanje negativno potkrijepljeno smanjenom agresivnošću od strane supruga i djece te da je taj učinak najjači u obiteljima s mnogo sukoba (Sheeber i sur., 2001). Također, autori upućuju na mogućnost djelovanja mehanizma pozitivnog potkrepljenja u smislu da depresivno ponašanje potiče pružanje pomoći i podrške od strane drugih.

Malo je istraživanja koja su se bavila pitanjem funkcionira li depresivno ponašanje na sličan način i u odnosima roditelja i djece, odnosno mogu li roditelji nenamjerno naučiti djecu depresivnom ponašanju putem pozitivnog i negativnog potkrepljenja. Dadds i suradnici (1992) ustanovili su da je roditeljsko averzivno ponašanje negativno povezano s depresivnim ponašanjem djece. Na temelju toga pretpostavili su da je depresivno ponašanje negativno pokrepljeno na način da ograničava agresiju roditelja. Slično tome, Powers i Welsh (1999) ustanovili su pozitivnu povezanost između majčine submisivnosti u interakciji s kćeri i kćerkine depresivnosti, te su na temelju toga pretpostavili se depresivno ponašanje kćeri potkrepljuje i održava majčinom submisivnošću. Dakle, neki autori pretpostavljaju da depresivno ponašanje može biti djelomično funkcionalno, u smislu da dovodi do nekih pozitivnih posljedica. Međutim, bez longitudinalnog praćenja i provjere eventualnih posrednih utjecaja drugih čimbenika (primjerice modeliranja), ovakve zaključke treba uzeti s rezervom.

Kognitivni mehanizam

Mnogo više istraživanja proučavalo je mogućnost kognitivnih mehanizama u objašnjavanju odnosa roditeljskog ponašanja i depresivnosti adolescenata, te postoje mnogi nalazi koji upućuju na to da je veza između obiteljskih interakcija i depresivnosti posredovana razvojem negativnog kognitivnog stila kod adolescenata.

Raniji pokušaji istraživanja uloge obiteljske okoline u razvoju depresivnih kognicija proučavali su povezanost između atribucijskog stila roditelja i djeteta, te pretpostavljali da roditelji modeliraju depresivne kognicije, što je rizični čimbenik za njihovu djecu. Rezultati istraživanja dali su nedosljedne nalaze; neka su pokazala značajnu povezanost negativnih atribucija majki i njihove djece (Seligman i sur., 1984; Stark i sur., 1996), dok druga nisu potvrdila takve rezultate (Oliver i Berger, 1992; Miller i sur., 1999).

Problem s većinom navedenih istraživanja je taj da je učenje promatranjem moguće samo ako roditelji verbalno iskazuju svoje kognicije, koje djeca mogu percipirati. Doista, neka istraživanja su pokazala da dječje atribucije puno jače koreliraju s atribucijama njihovih roditelja o njihovu ponašanju nego s roditeljskim atribucijama o vlastitom ponašanju (Fincham i Cain, 1986; Stark i sur, 1996).

Drugo objašnjenje pretpostavlja da djeca i adolescenti razvijaju svoje kognitivne stilove pod utjecajem ponašanja njihovih roditelja prema njima. Pri tome su se kao najbolji prediktori depresivnih kognicija pokazali čuvstvena kvaliteta roditeljskog ponašanja i kritičizam.

Velik broj istraživanja potvrđuje učinke roditeljskog stila odgoja na različite aspekte kognitivnog stila njihove djece (Oliver i Berger, 1992; Randolph i Dykman, 1998; Shah i Waller, 2000; Stark i sur., 1996; Thimm, 2010). Na primjer, Raboteg-Šarić i suradnici (2011) ustanovili su da su adolescenti koji svoje roditelje opisuju kao autoritativne optimističniji u vezi sa svojom budućnosti od onih koji svoje roditelje smatraju autoritarnima, dok su Jaenicke i suradnici (1987) utvrdili značajnu povezanost majčina verbalnog kritičizma s tendencijom djeteta da izvodi samokrivljavajuće zaključke o uzrocima negativnih događaja te negativnim viđenjem sebe. Hamilton i suradnici (1999) ustanovili su da su samoponižavajuće izjave djeteta povezane s kritičnim izjavama roditelja za vrijeme zadatka rješavanja problema. Također, nekoliko istraživanja je pokazalo da su podržavajući odnosi s roditeljima važan zaštitni čimbenik u smislu da imaju pozitivan utjecaj na djetetov osjećaj samoeфикаsnosti i samopoštovanje, te na atribucijski stil i očekivanja za budućnost (Alloy i sur., 2006; Papini i Roggman, 1992; Schwartz i sur., 2000). Koestner i suradnici (1991) longitudinalnim istraživanjem pokazali su da rana iskustva s roditeljima (mjereno u dobi od 5 godina) imaju ulogu u razvoju samokritičnih sklonosti (mjereno u adolescenciji). Točnije, pokazalo se da je roditeljsko ponašanje, koje uključuje puno ograničavanja i odbijanja, najjače povezano sa samokritičizmom kod adolescenata i to nakon kontrole učinka temperamenta (što je bitno budući da teški temperament djeteta može potaknuti roditelje da budu stroži i odbacujući).

Prema tome, mnogi autori se slažu da je obitelj važan kontekst u kojem se razvija djetetovo poimanje sebe. Samopimanje je socijalni produkt, koji se razvija kroz mehanizme kao što su zrcalno procjenjivanje (procjenjivanje sebe na temelju toga kako mislimo da nas drugi procjenjuju) i samoatribucije (stvaranje koncepcija o sebi na temelju promatranja vlastitog ponašanja i njegovih posljedica). Autori smatraju da je zrcalno procjenjivanje važnije za razvoj osjećaja vlastite vrijednosti dok su samoatribucije (osobito po pitanju kompetencija) važnije za razvoj osjećaja samoeфикаsnosti. Također, smatraju da je nužno razlikovati ta dva procesa kako bi se objasnio utjecaj roditeljskog ponašanja na samopoštovanje njihove djece (Gecas i Schwalbe, 1986; Thompson i Calkins, 1996).

Da bi roditeljski stavovi prema djeci mogli utjecati na njihovo samopoštovanje, oni se moraju odražavati u njihovu ponašanju koje djeca mogu percipirati. U tom pogledu, autori smatraju da su roditeljska podrška i kontrola najvažniji aspekti roditeljskog stila. Naime, glavni učinak roditeljske podrške, interesa i uključenosti je taj da pruža djetetu informacije o njegovoj/njenoj vrijednosti. Iako roditeljska podrška pruža sigurnu bazu iz koje dijete može djelovati kao efikasna i kompetentna osoba, Gecas i Schwalbe (1986) smatraju da informacije koje dijete dobiva od roditelja najviše djeluju na razvoj njegova osjećaja vlastite vrijednosti.

S druge strane, autonomija koju roditelji dopuštaju svojoj djeci, osobito kada oni ulaze u adolescenciju, također ima utjecaja na njihovo samopoimanje, osobito na osjećaj samoefikasnosti. Naime, sloboda od roditeljskih ograničenja pruža djeci i adolescentima više mogućnosti istraživanja svijeta i uključivanja u aktivnosti tijekom kojih mogu unaprijediti vlastitu kompetentnost, te na taj način razviti osjećaj vlastite efikasnosti. Osim toga, autori smatraju da to govori djetetu da mu roditelji vjeruju i smatraju ga odgovornom osobom, što također ima pozitivne učinke na samopoštovanje (Gecas i Schwalbe, 1986).

Garber i Flynn (2001) su trogodišnjim istraživanjem provjerili prediktore negativnih kognicija adolescenata. Između ostalog, ustanovili su da je roditeljski stil s malo brige i prihvaćanja predviđao nisko samopoštovanje kod adolescenata. Osim toga, majčin stil roditeljstva, osobito psihološka kontrola, predviđao je negativni atribucijski stil njihove djece. Autori smatraju da postupci izazivanja krivnje i srama, te ukraćivanje ljubavi mogu potaknuti djecu da krive sami sebe, te na taj način razviju negativni atribucijski stil. Osim toga, Ingram i Ritter (2000) ustanovili su učinke majčine brige na procesiranje informacija kod njihove djece. Naime, oni su pokazali da pojedinci s povijesti depresije i slabijom kvalitetom majčine brige više usmjeravaju pažnju na negativne podražaje kada su u negativnom raspoloženju nego pojedinci s povijesti depresije i boljom majčinom brigom.

Mezulis i suradnici (2006) smatraju da roditeljska povratna informacija koja izravno ili implicitno sugerira da se negativni događaji u djetetovu životu mogu objasniti stabilnim i globalnim uzrocima, da upućuju na negativne karakteristike kod djeteta, te vode negativnim posljedicama za dijete, u interakciji sa stresnim događajima može dovesti do razvoja negativnog kognitivnog stila. Oni su metodom opažanja ustanovili da postoji trend interakcije majčinih negativnih atribucija za djetetov neuspjeh s negativnim događajima (u području obiteljskih i vršnjačkih odnosa) pri predviđanju negativnog kognitivnog stila kod djece.

Iako istraživanja o povezanosti roditeljskog stila odgoja i kognitivnog stila adolescenata pružaju korisne informacije, kako bi se provjerilo je li kognitivni stil potencijalni mehanizam djelovanja roditeljskog ponašanja na depresivnost, najrelevantnija su istraživanja koja provjeravaju posredujuću ulogu kognicija u povezanosti roditeljskog stila i depresivnosti.

Naime, Beck (Sacco i Beck, 1995) je pretpostavio da interakcije s roditeljima koji su strogi, kritični, neodobravajući, perfekcionistački i hladni potiču razvoj nefunkcionalnih stavova kod djece. Pod utjecajem nerealnih i nedostižnih standarda roditelja, djeca postupno razvijaju socijalno određeni perfekcionizam, koji ih tjera da vjerno ispunjavaju očekivanja roditelja iako se osjećaju nemoćnima da postignu svoje ciljeve. S druge strane, često razviju i perfekcionizam usmjeren prema sebi zbog kojeg sebe vide kao neuspješne i razvijaju nefunkcionalne stavove, koji se sastoje od vrlo krutih kriterija vlastite vrijednosti. Whisman i Kwon (1992) provjerili su Beckov uzročni lanac i ustanovili da je povezanost između disfunkcionalnog stila roditeljstva i depresivnosti posredovana negativnim kognitivnim stilom kod studenata.

Nadalje, Liu (2003) je ustanovila da postoji određena specifičnost dimenzija roditeljskog stila koje predviđaju negativni kognitivni stil. Naime, pokazalo se da je povezanost roditeljske brige i depresivnih simptoma u potpunosti posredovana osjećajem vlastite vrijednosti i nefunkcionalnim stavovima, dok je povezanost između roditeljske indiferentnosti i depresije djelomično posredovana osjećajem vlastite vrijednosti kod adolescenata. U prilog tome idu i rezultati istraživanja koja pokazuju da je za razvoj samopoštovanja ili općenito vrednovanja sebe najvažnija dimenzija roditeljske brige (Van Buren i Cooley, 2002), odnosno da roditeljsko odbacivanje, prihvaćanje i psihološka kontrola djeluje na depresivnost adolescenata posredno putem utjecaja na samopoštovanje (Garber i sur., 1997; McPhee i Andrews, 2006; Robertson i Simons, 1989).

Također, Shah i Waller (2000) smatraju da povezanost roditeljskog stila i depresije treba razmatrati na razini temeljnih vjerovanja. Njihovo istraživanje je pokazalo da, kod depresivnih pacijenata, temeljna vjerovanja posreduju u povezanosti majčine brige i prihvaćanja te očeva prezaštićivanja s depresijom. Na temelju toga, autori zaključuju da različiti oblici roditeljskog stila odgoja mogu rezultirati depresivnom osjetljivošću kod djece putem različitih mehanizama; roditeljski perfekcionizam i kriticizam mogu djelovati na razvoj neadaptivnih stavova i pretpostavki, dok roditeljska briga i prezaštićivanje mogu djelovati na temeljna vjerovanja, odnosno na razvoj neadaptivne kognitivne sheme.

Osim nefunkcionalnih stavova i samopoštovanja, pokazalo se da i druge kognitivne varijable mogu posredovati u odnosu roditeljskih postupaka i depresivnosti. Muris i suradnici (2001) smatraju da stalno roditeljsko odbijanje i nedostatak topline mogu dovesti do toga da dijete počne vjerovati da je svijet negativan i da se ne može puno učiniti kako bi se promijenio. U takvoj klimi, vjerojatnije je da će dijete razviti negativni atribucijski stil i nizak osjećaj samoeфикаsnosti. Također, Cole i Rehm (1986) smatraju da negativne povratne informacije o akademskom uspjehu i socijalnoj prihvaćenosti od strane roditelja, bilo da su izravne ili se odražavaju u ponašanju, djeluju na djetetovo viđenje sebe, što može rezultirati depresijom.

Prema tome, brojna istraživanja upućuju na to da odnosi između roditelja i djece mogu biti važan kontekst u kojem se može razviti kognitivna osjetljivost za depresiju, na primjer nisko samopoštovanje ili negativni atribucijski stil. Osobito, odgoj koji uključuje puno odbijanja, manjak topline i ljubavi, manjak autonomije, te manipulaciju vjerojatno će rezultirati samookrivljavajućim i samoponižavajućim stavovima (Alloy i sur., 2006; Garber i Flynn, 2001).

S obzirom na mnoge nalaze koji potvrđuju da roditeljski stil odgoja djeluje na razvoj samopoštovanja, samopouzdanja i osjećaja samoeфикаsnosti, neki autori otišli su korak dalje i pretpostavili da samopouzdanje može dodatno potaknuti pojedinca da sudjeluje u različitim aktivnostima kojima može dodatno razvijati svoje strategije suočavanja i rješavanja problema (Wadsworth i sur., 2005). Autori smatraju da roditelji koji su grubo i previše kontroliraju svoje dijete zapravo poručuju djetetu da nemaju vjere u njegove sposobnosti i prosudbu. Takve poruke mogu dje-

lovati na samopouzdanje osobe na način da se ona ne osjeća dovoljno sposobno i sigurno da se suoči s problemima. Ovo se čini osobito bitnim u adolescenciji, kada je jedan od razvojnih zadataka postići prikladnu razinu autonomije, ravnopravnosti u donošenju odluka i samodostatnosti. Osim toga, pretjerana kontrola ponašanja ne pruža dovoljno prilika da adolescenti isprobaju različite strategije i steknu iskustvo, čak i ako se osjećaju sposobnima to učiniti. Malo je istraživanja koja su ispitivala posredujuću ulogu strategija suočavanja i rješavanja problema, ali neka istraživanja pokazuju da su adolescenti čiji su roditelji prerigidni i ne dopuštaju promjene u strukturi moći u obitelji skloniji samoubojstvu te da je taj odnos posredovan njihovim vještinama rješavanja problema (Wadsworth i sur., 2005). Također, neka istraživanja pokazuju da češće korištenje aktivnih, problemu usmjerenih strategija suočavanja te rjeđe korištenje pasivnih, emocijama usmjerenih strategija posreduju u odnosu roditeljskih postupaka i depresivnosti (Kurtović i Marčinko, 2011; Matheson i sur., 2005).

Kao što se može vidjeti, impresivna količina podataka potvrđuje da je kognitivni mehanizam relevantan za razumijevanje učinaka nepovoljnih roditeljskih postupaka na emocionalno zdravlje adolescenata. Budući da je samopoimanje u adolescenciji relativno nestabilno i podložno različitim utjecajima (Lacković Grgin, 2006), negativni učinci na samopoštovanje, osjećaj kompetentnosti, atribucijski stil i suočavanje mogu voditi mnogim nepovoljnim posljedicama, jer određuju način na koji adolescenti tumače svijet oko sebe i događaje u svom životu, reakcije na njih, motivaciju i ponašanje u mnogim situacijama.

Mehanizam regulacije afekta

Osim vještina suočavanja sa stresom i rješavanja interpersonalnih problema, djeca i adolescenti također moraju naučiti i vještine reguliranja neugodnog emocionalnog uzbuđenja koje se pojavljuje kada dožive stresne događaje, odnosno trebaju steći vještine emocionalne regulacije. Neki autori upućuju na to da depresivni pojedinci imaju problema s regulacijom neugodnih emocija. Iako malobrojna, istraživanja, koja su se bavila pitanjem na koji način djeca uče regulirati neugodne emocije upućuju na to da se te vještine mogu razviti tijekom interakcija roditelja i djece (Garber i sur, 1997; Macuka, 2012; Thompson i Calkins, 1996; Topham i sur. 2011). Autori smatraju da tijekom međusobnih interakcija, roditelji uče djecu kako održati, mijenjati i prilagođavati svoja emocionalna iskustva i izražavanje, najviše procesima modeliranja, instrukcija i socijalnom kontingencijom. Gottman i suradnici (1997) su longitudinalnim istraživanjem roditeljskog ponašanja, dječje emocionalne regulacije i razvojnih ishoda ustanovili da je roditeljsko potvrđivanje dječjih neugodnih emocija i njihov angažman oko poučavanja djece da prepoznaju i reguliraju te emocije, povezan sa sposobnošću emocionalne regulacije njihove djece. Također, istraživanja upozoravaju na to da i osnovnoškolska djeca i adolescenti uče regulirati vlastito emocionalno uzbuđenje na temelju roditeljskih reakcija na

njihove emocije, pri čemu se majčina direktivnost, negativne strategije rješavanja sukoba, te slabije strategije sprječavanja eskalacije neugodnih emocija pokazuju kao relevantni čimbenici (Carson i Parke, 1996; Eisenberg i sur., 1996).

Socijalno funkcioniranje adolescenata

Jedan od najvažnijih aspekata funkcioniranja pojedinaca, te odrednica mentalnog zdravlja je socijalno funkcioniranje. Istraživanja su pokazala i posredne i neposredne zaštitne učinke socijalne podrške na psihološko funkcioniranje osobe (McFarlane i sur., 1995; Meadows, 2007). Mnogi se autori slažu da je obitelj jedan od temeljnih medija u kojem započinje socijalni razvoj pojedinca jer djeca u obitelji stvaraju predodžbe o interpersonalnim odnosima i razvijaju obrasce socijalnih interakcija. Zbog toga iznenađuje činjenica da je većina istraživanja koja se bave odrednicama sociometrijskog statusa u grupi vršnjaka usmjerena na bihevioralne i socijalno-kognitivne karakteristike, a zanemaruje se uloga koju roditelji mogu igrati u njihovu razvoju i održavanju. Naime, mnoge bihevioralne vještine, kao što su obrasci socijalnog zbližavanja – započinjanje i održavanje odnosa, strategije rješavanja sukoba i sl., povezani su sa sociometrijskim statusom, a mnoge navedene vještine također se mogu učiti u obitelji (Deković i Janssens, 1992).

Nekoliko istraživanja pokazalo je da je sociometrijski status djeteta u grupi vršnjaka povezan sa socijalizacijskim čimbenicima koji djeluju u odnosu roditelja i djeteta (Bilgin i Akkapulu, 2007; Dekanić i Janssens, 1992; Dekanić i Raboteg Šarić, 1996; McFarlane i sur., 1995). Naime, pokazalo se da je dječje ponašanje u socijalnim situacijama pod utjecajem roditeljskih odgojnih postupaka, odnosno količine brige i ljubavi koju iskazuju, čvrstoće i fleksibilnosti granica koje postavljaju, dosljednosti u provođenju pravila, kontrole koje nameću i načina na koje ju prakticiraju.

Međutim, vrlo se malo istraživanja bavilo mogućim mehanizmima tog utjecaja, odnosno pitanjem koji aspekti socijalne kompetencije djeteta mogu biti naučeni u obitelji i onda se neposredno ili posredno prenositi na odnose s vršnjacima.

Jedna od mogućnosti koja je istraživana jest da interakcije roditelja i djeteta utječu na djetetov sociometrijski status tako što djeluju na njegove socijalno-kognitivne vještine, uključujući rješavanje interpersonalnih problema i njihova očekivanja ishoda socijalnih strategija. Moguće je da roditelji utječu ne samo na djetetovo ponašanje među vršnjacima nego i na način kako dijete shvaća socijalne odnose i interakcije s drugima (Bilgin i Akkapulu, 2007). Autori smatraju da topli i podržavajući roditelji modeliraju interakcijski stil koji dijete imitira, ne samo u obiteljskom okruženju nego i drugim kontekstima, primjerice u školi. Roditelji koji su demokratični u interakcijama s djetetom i čiji se odnos s djetetom bazira na uzajamnosti bolje pripremaju dijete za reciprocitet koji je ključan u vršnjačkim odnosima te potiču pozitivne stavove prema drugima (McDowell i Parke, 2009; Radke Yarrow i sur., 1985). Za razliku od toga, ograničavajući roditelji mogu izazvati negativno,

primjerice agresivno ponašanje kod djece ili ga mogu uspješno spriječiti kod kuće, ali je vjerojatno da će se takvo ponašanje manifestirati u drugim okruženjima (Gonida i Urdan, 2007; Liu, 2006; Retti i sur., 2002).

Osim mnogih socijalno-kognitivnih vještina, u obiteljskom kontekstu dijete stječe i mnoge ponašajne obrasce koji mogu biti važni za uspješnu adaptaciju u vršnjačkom okruženju. Naime, prosocijalno ponašanje jedan je od snažnijih prediktora omiljenosti među vršnjacima, a pokazalo se da ono posreduje u odnosu roditeljskog ponašanja i sociometrijskog statusa djece (Dekanić i Janssens, 1992).

S obzirom na mnoga istraživanja koja pokazuju da roditeljski stil djeluje na različite aspekte socijalnog funkcioniranja djece, postavlja se pitanje je li moguće da je to jedan od mehanizama kojima on djeluje na depresivnu simptomatologiju.

McFarlane i suradnici (1995) pokazali su da su da podrška obitelji ima izravne učinke na depresivnost i posredne učinke preko socijalne samoefikasnosti, a Liu (2006) je utvrdila da kvaliteta odnosa i s majkom i s ocem predviđa depresivne simptome kod adolescenata izravno, ali i posredno putem utjecaja na socijalnu podršku i socijalna očekivanja od interakcija s vršnjacima. Slično tome, Matheson i suradnici (2005) pokazali su da je veza roditeljskog stila i depresivnosti u potpunosti posredovana strategijama suočavanja i socijalnom podrškom. Dapače, ustanovili su da samo percepcija podrške prijatelja posreduje u povezanosti između roditeljskog stila i majke i oca i depresivnih simptoma.

Spomenuta istraživanja upućuju na to da, unatoč povećanoj neovisnosti koju adolescenti ostvaruju, roditelji i dalje imaju znatan utjecaj na socijalno funkcioniranje njihove djece. Naime, istraživanja pokazuju da u adolescenciji raste intimnost u odnosima s roditeljima, osobito s majkom (Lacković-Grgin, 2006), te da su i u kasnijoj adolescenciji odnosi s roditeljima povezani s većom socijalnom kompetencijom i većim zadovoljstvom u odnosima (Eberhart i Hammen, 2006).

Zaštitni učinci roditeljskog stila odgoja

S obzirom na veliku količinu podataka koji potvrđuju da nepovoljni roditeljski postupci mogu imati značajne učinke na depresivnost adolescenata, potrebno je razmotriti i mnoge zaštitne učinke, odnosno povoljne učinke koje roditeljski stil odgoja može imati na prilagodbu adolescenata. U tom kontekstu, karakteristike roditeljstva koje se najčešće povezuju s pozitivnim ishodom prilagodbe kod djece i adolescenata mogu se grupirati u nekoliko širokih kategorija; *podrška, pažljivost, responzivnost, osjetljivost na emocije i vodstvo*.

Podrška se odnosi na one aspekte roditeljstva koji uključuju pokazivanje ljubavi i odobravanja kod roditelja koji su topli, prihvaćajući i njegujući, dok se *pažljivost* odnosi na sklonost roditelja da uistinu slušaju svoje dijete, dopuštaju i potiču ga da priča o svojim osjećajima, interesima, idejama i iskustvima. Autori smatraju da takvo ponašanje pokazuje djetetu da je dobro, da ga je lako voljeti i da je kom-

petentno, da su njegovi interesi i brige značajni i vrijedni pažnje, a pokazuje se da je ono povezano sa samopoštovanjem, osjećajem samoefikasnosti, akademskim uspjehom, sposobnošću za stvaranje bliskih odnosa, manjom zastupljenošću emocionalnih i bihevioralnih problema (Bronstein i sur., 1996; Gaylord i sur., 2003; Loehlin i sur., 2005; Sremić i Rijavec, 2010) te većim zadovoljstvom životom (Raboteg-Šarić i sur., 2008). Naime, osjećaj kompetentnosti, kao rezultat ohrabivanja i odobravanja, može potaknuti adolescente da pristupaju akademskim izazovima s entuzijazmom i očekivanjem uspjeha. Također, djeca i adolescenti koji kod kuće doživljavaju toplinu i prihvaćenost, vjerojatnije će isto očekivati, i od ljudi izvan obitelji, te će također takvo ponašanje pokazivati prema drugima, što može pozitivno utjecati na njihovu socijalnu kompetenciju i prihvaćenost.

Responzivnost i osjetljivost na emocije relativno su slični postpci, s time da se responzivnost odnosi na različite načine na koje roditelji zamjećuju, prepoznaju i ako je moguće aktivno reagiraju na potrebe i želje svoje djece (na primjer, za pomoći, utjehom, informacijama ili druženjem), dok osjetljivost na emocije odražava sklonost roditelja da dopuštaju i potiču svoje dijete na otvoreno izražavanje emocija. Pretpostavlja se da takvo ponašanje modelira empatiju, altruizam, odgovornost, otvorenost i toleranciju te uči djecu da svoje potrebe mogu zadovoljiti kroz odnose s drugim ljudima. Također, poticanje emocionalnog izražavanja i primjereno reagiranje na emocije može pomoći u prilagodbi djeteta na način da mu pomaže da se lakše oporavi od neugodnih emocionalnih stanja. Istraživanja potvrđuju povezanost takvog stila roditeljstva sa socioemocionalnom kompetencijom, samopoštovanjem, popularnošću među vršnjacima, osjećajem akademske kompetentnosti, akademskim postignućem te manjom učestalošću psiholoških i bihevioralnih problema (Cole i sur., 2001; Bronstein i sur., 1996; Darling i Steinberg, 1993; Loehlin i sur., 2005). Naime, izgleda da sigurnost koju djeca i adolescenti osjećaju u odnosu s roditeljima potiče razvoj vještina i osjećaja kompetentnosti, koji pomažu u savladavanju sve većih izazova u adolescenciji.

Konačno, *vodstvo* uključuje postupke kao što su kognitivna stimulacija i poticanje školskog postignuća, postavljanje granica i praćenje kako, gdje i s kim adolescenti provode vrijeme, pružanje objašnjenja, pregovaranje te odgovarajući nadzor i disciplina. Istraživanja su pokazala da takvo vodstvo potiče akademsko postignuće, samodostatnost, psihosocijalnu kompetentnost te štiti od emocionalnih i bihevioralnih problema (Bronstein i sur., 1996; Dalley i Bolocofsky, 1992; Gaylord i sur., 2003). Takvi postupci mogu utjecati na odabir grupe prijatelja na način da djeca i adolescenti traže prijatelje sličnih vrijednosti onima koje su naučili od roditelja, ali također roditelji mogu neizravno utjecati na psihosocijalnu prilagodbu adolescenata tako da usmjeravaju svoju djecu u različite aktivnosti tijekom slobodnoga vremena (Raboteg-Šarić, 2002).

Kao što se iz navedenog može vidjeti, primjereni roditeljski postupci, kao što su toplina, podrška, pozitivna disciplina te osjetljivost na potrebe i osjećaje njihove djece imaju mnoge pozitivne učinke na prilagodbu adolescenata. Stabilno samo-

poštovanje, osjećaj kompetentnosti u različitim domenama, te socijalne vještine i vještine suočavanja sa stresom i rješavanja problema, između ostalog, stječu se u obiteljskom okruženju, te mogu imati bitan zaštitni utjecaj pri suočavanju s mnogim izazovima odrastanja.

ZAKLJUČCI I IMPLIKACIJE

Mnoga istraživanja na području razvojne i kliničke psihologije pokazuju da, unatoč procesu individuacije, za uspješan prelazak u odraslu dob adolescenti i dalje trebaju bliske odnose sa svojim roditeljima. Naime, osim izravnog utjecaja na depresivnost adolescenata, čini se da negativni roditeljski postupci mogu imati mnogo šire posljedice po emocionalno zdravlje svoje djece. Istraživanja koja pokazuju učinke roditeljskog stila na samopouzdanje i samopoštovanje osobe, njen kognitivni stil, socijalne vještine i suočavanje, upozoravaju da negativni roditeljski postupci imaju dugoročne učinke na mentalno zdravlje osobe.

O obzirom na navedeno, čini se da odnos roditeljskog stila odgoja ipak treba promatrati u kontekstu s drugim čimbenicima, koji mogu posredovati u odnosu s depresivnošću ili moderirati te odnose. Iako nema sumnje da roditeljsko ponašanje bitno utječe na emocionalnu dobrobit njihove djece, izgleda da prave razmjere tog utjecaja možemo vidjeti tek kada se stave u kontekst s drugim čimbenicima. Naime, doprinosi obiteljskih čimbenika depresivnosti adolescenata u pravilu nisu veliki, odnosno ne objašnjavaju velike postotke varijance. Slično je i sa doprinosima roditeljskog stila odgoja objašnjenju varijanci drugih čimbenika (kao što su samopoštovanje, atribucijski stil, strategije suočavanja), koji posreduju u njegovu odnosu s depresivnošću adolescenata. Tek kada se ispituje kombinacija većeg broja čimbenika, možemo doći do podataka o ukupnim doprinosima, ali također i o relativnim učincima pojedinih čimbenika.

Budući da je depresivnost multideterminiran konstrukt, s manifestacijama na mnogim područjima funkcioniranja adolescenata, čini se nužnim promatrati interakcijske i posredne odnose različitih čimbenika, kako bi se dobio uvid u prirodu i tijek depresivnosti, osobito u adolescenciji, koja je obilježena brzim promjena na planu emocionalnog i kognitivnog razvoja. Tek s integracijom takvih podataka moguće je izvoditi zaključke o mnoštvu utjecaja na emocionalno zdravlje adolescenata, pa i načinima kako poticati dobru prilagodbu i spriječiti emocionalne probleme. Na žalost, vrlo je malo istraživanja koja su provjeravala višestruke učinke na depresivnost adolescenata, a još je manje onih koja su longitudinalno pratila odnose roditeljskog stila i emocionalnog funkcioniranja adolescenata. Iako je ostvaren veliki napredak u razumijevanju adolescentne depresivnosti, istraživanja koja su usmjerena na proučavanje odnosa osobnih, obiteljskih i socijalnih čimbenika s prilagodbom adolescenata sigurno bi dala korisne informacije.

Nadalje, mnoga saznanja o roditeljskom utjecaju na prilagodbu adolescenata stavljaju naglasak na činjenicu da je za prevenciju i tretman adolescentne depresiv-

nosti nužna edukacija i uključivanje roditelja i obitelji. Naime, postupci kojima se može potaknuti i pomoći roditeljima da budu osjetljivi na potrebe svoje djece, da pružaju ohrabrenje i odobravanje, postavljaju prikladne granice ponašanja, potiču razvoj samopouzdanja, djelotvornih vještina suočavanja i socijalne kompetencije, sigurno mogu pomoći u prevenciji depresivnosti, ali i oporavku adolescenata.

LITERATURA

- Adkins, D.E., Wang, V., Dupre, M.E., van den Oord, E.J.C.G., Elder Jr., G.H. (2009). Structure and Stress: Trajectories of Depressive Symptoms across Adolescence and Young Adulthood. *Social Forces*, 1, 31-80.
- Ainsworth, M.D. (1985). Attachments across the life span. *Bulletin of New York Academy of Medicine*, 61, 792-812.
- Alloy, L.B., Abramson, L.Y., Smith, J.M., Gibb, B.E., Neeren, A.M. (2006). Role of parenting and maltreatment histories in unipolar and bipolar disorders: Mediation by cognitive vulnerability to depression. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 1, 23-40.
- Arcus, D. (2001). Inhibited and uninhibited children: Biology in the social context. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 3, 29-40.
- Baumrind, D. (2005). Patterns of parental authority and adolescent autonomy. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 108, 61-72.
- Baumrind, D., Larzelere, R. E., Cowan, P. A. (2002). Ordinary Physical Punishment: Is It Harmful? Comment on Gershoff (2002). *Psychological Bulletin*, 4, 580-589.
- Baumrind, D. (1996). The discipline controversy revisited. *Family Relations*, 45, 405-414.
- Bilgin, M., Akkapulu, E. (2007). Some variables predicting self-efficacy expectation. *Social Behavior and Personality*, 6, 777-788.
- Blatt, S.J., Zuroff, D.C. (1992). Interpersonal relatedness and self-definition: Two prototypes for depression. *Clinical Psychology Review*, 12, 527-562.
- Bouma, E.M.C., Ormel, J., Verhulst, F.C., Oldehinkel, A.J. (2008). Stressful life events and depressive problems in early adolescent boys and girls: The influence of parental depression, temperament and family environment. *Journal of Affective Disorders*, 105, 185-193.
- Bowlby, J. (1977). The making and breaking of affectional bonds. *British Journal of Psychiatry*, 130, 201-210.
- Bronstein, P. Duncan, P., D'Ari, A., Pieniadz, J. Fitzgerald, M., Abrams, C.L., Frankowski, B., Franko, O., Hurt, C., Oh Cha, S.Y. (1996). Family and parenting behaviors predicting middle school adjustment: A longitudinal study. *Family Relations*, 45, 415-426.
- Carson, J.L., Parke, R.D. (1996). Reciprocal negative affect in parent-child interactions and children's peer competency. *Child Development*, 67, 2217-2226.
- Cicchetti, D., Toth, S.L. (1998). The development of depression in children and adolescents. *American Psychologist*, 2, 221-241.
- Cole, D.A., Jacquez, F.M., Maschman, T.L. (2001). Social origins of depressive cognitions: A longitudinal study of self-perceived competence in children. *Cognitive Therapy and Research*, 4, 377-395.

- Cole, D.A., Jordan, A.E. (1995). Competence and memory: Integrating psychosocial and cognitive correlates of child depression. *Child Development*, 66, 459-473.
- Cole, D.A., Rehm, L.P. (1986). Family interaction patterns and childhood depression. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 14, 297-314.
- Crittenden, P. (1993). An information processing perspective on the behavior of neglectful parents. *Criminal Justice and Behavior*, 20, 27-48.
- Crook, T., Raskin, A., Eliot, J. (1981). Parent-Child relationships and adult depression. *Child Development*, 52, 950-957.
- Cumming, E.M. (2006). Interparental discord and Child Adjustment; Prospective Investigations of Emotional Security as an Explanatory Mechanism. *Child development monograph*, 77, 132-152.
- Cummings, E.M., Davies, P.T. (1994). Maternal depression and child development. *Journal for Child Psychology and Psychiatry*, 35, 73-112.
- Dadds, M.R., Sanders, M.R., Morrison, M., Rebetz, M. (1992). Childhood depression and conduct disorder: II: An analysis of family interaction patterns in the home. *Journal of Abnormal Psychology*, 3, 505-513.
- Dalley, M.B., Bolocofsky, D.N. (1992). Depressive symptomatology, attributional style, dysfunctional attitude, and social competency in adolescents with and without learning disabilities. *School Psychology Review*, 3, 444-459.
- Darling, N., Steinberg, L. (1993). Parenting style as context: An integrative model. *Psychological Bulletin*, 113, 487-496
- Deković, M., Raboteg Šarić, Z. (1996). Roditeljski odgojni postupci, odnosi adolescenata s vršnjacima. *Društvena istraživanja*, 4-5, 427-445.
- Deković, M., Janssens, M.A. (1992). Parents' child rearing style and child's sociometric status. *Developmental Psychology*, 5, 925-932.
- Eberhart, N.E., Hammen, C.L. (2006). Interpersonal predictors of onset of depression during transition to adulthood. *Personal relationships*, 13, 195-206.
- Eisenberg, N., Fabes, R.A., Murphy, B.C. (1996). Parents' reactions to children's negative emotions: Relations to children's social competence and comforting behavior. *Child Development*, 67, 2227-2247.
- Emery, R.E. (1982). Interparental conflict and the children of discord and divorce. *Psychological Bulletin*, 2, 310-330.
- Esfandyari, B., Baharudin, R., Nowzari, L. (2009). Background of Inter-Parental Conflicts and Internalizing Behaviour Problems Among Adolescents. *European Journal of Scientific Research*, 4, 599-607.
- Fincham, F.D., Cain, K.M. (1986). Learned helplessness in humans: A developmental analysis. *Developmental Review*, 6, 301-333.
- Garber, J., Flynn, C. (2001). Predictors of depressive cognitions in young adolescents. *Cognitive Therapy and Research*, 4, 353-376.
- Garber, J., Robinson, N.S., Valentiner, D. (1997). The relation between parenting and adolescent depression: Self-worth as a mediator. *Journal of Adolescent Research*, 12, 12-33.
- Gaylord, N.K., Kitzman, K.M., Coleman, J.K. (2003). Parents' and children's perceptions of parental behavior: Associations with children's psychological adjustment in the classroom. *Parenting: Science and Practice*, 1, 23-47.

- Ge, X., Conger, R.D., Elder, G.H. (2001). The relation between puberty and psychological distress in adolescent boys. *Journal of Research on Adolescence*, 11, 49-70.
- Gecas, V., Schwalbe, M.L. (1986). Parental behavior and adolescent self-esteem. *Journal of Marriage and the Family*, 48, 37-46.
- Gerlschma, C., Emmelkamp, P.M.G., Arrindell, W.A. (1990). Anxiety, depression, and perception of early parenting: A metaanalysis. *Clinical Psychology Review* 10, 251-277.
- Gonida, E.N., Urdan, T. (2007). Parental influences on student motivation, affect and academic behavior: Introduction to the special issue. *European Journal of Psychology of Education*, 1, 3-6.
- Goodman, S.H., Brumley, H.E. (1990). Schizophrenic and depressed mothers: Relational deficits in parenting. *Developmental Psychology*, 1, 31-39.
- Gottman, J.M., Katz, L.F., Hooven, C. (1997). Metaemotion: How families communicate emotionally. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 43, 34-42.
- Hamilton, E.B., Asarnow, J.R., Tompson, M.C. (1999). Family interaction styles of children with depressive disorder, schizophrenia-spectrum disorder and normal controls. *Family Process*, 38, 463-476.
- Hammen, C., Shih, J., Altmann, T., Brennan, P.A. (2003). Interpersonal impairment and the prediction of depressive symptoms in the adolescent children of depressed and nondepressed mothers. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 42, 571-577.
- Harter, S. (1982). The perceived competence scale for children. *Child Development*, 53, 87-97.
- Hill, J., Pickles, A., Rollinson, L., Davies, R., Byatt, M. (2004). Juvenile- versus adult – onset depression: multiple differences imply different pathways. *Psychological Medicine*, 34, 1483-1493.
- Hops, H. (1992). Parental depression and child behaviour problems: Implications for behavioural family intervention. *Behaviour Change*, 9, 126-138.
- Hops, H., Biglan, A., Sherman, L., Arthur, J., Friedman, L., Osteen, V. (1987). Home observations of family interactions of depressed women. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 3, 341-346.
- Hughes, E.K., Gullone, E. (2008). Internalizing symptoms and disorders in families of adolescents: A review of family systems literature. *Clinical Psychology Review*, 28, 92-117.
- Ingram, R.E., Ritter, J. (2000). Vulnerability to depression: Cognitive reactivity and parental bonding in high-risk individuals. *Journal of Abnormal Psychology*, 4, 588-596.
- Jaenicke, C., Hammen, C., Zupan, B., Hiroto, D., Gordon, D., Adrian, C., Burge, D. (1987). Cognitive vulnerability in children at risk for depression. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 15, 559-572.
- Jenkins, J.M., Smith, M.A., Graham, P.J. (1989). Coping with parental quarrels. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 28, 182-189.
- Kanfer, R., Zeiss, A.M. (1983). Depression, interpersonal standard setting, and judgments of self-efficacy. *Journal of Abnormal Psychology*, 92, 319-329.
- Kim, H.D., Ge, X., Brody, G.H., Conger, R.D., Gibbons, F.X., Ronald, L. (2008). Parenting behaviours and the occurrence and co-occurrence of adolescent depressive symptoms and conduct problems in African American children. *Journal of Family Psychology*, 4, 571-583.

- Koestner, R., Zuroff, D.C., Powers, T.A. (1991). Family origins of adolescent self-criticism and its continuity into adulthood. *Journal of Abnormal Psychology*, 2, 191-197.
- Kovacs, M., Obrosky, S., Sherrill, J. (2001). Developmental changes in phenomenology of depression in girls as compared with boys from childhood onward. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 25, 46-62.
- Kurtović, A., Marčinko, I. (2010). Odnos odgojnog stila roditelja sa strategijama suočavanja, depresivnošću kod adolescenata. *Klinička psihologija*, 1-2, 10-25.
- Lacković-Grgin, K. (2006). *Psihologija adolescencije*. Jastrebarsko: Naklada Slap
- Lamont, J., Fischhoff, S., Gottlieb, H. (1976). Recall of parental behaviors in female neurotic depressives. *Journal of Clinical Psychology*, 4, 762-771.
- Lindahl, K.M., Malik, N.M. (1999). Observations of Marital Conflict and Power: Relations with Parenting in the Triad. *Journal of Marriage & Family*, 2, 320-330.
- Liu, Y. (2006). Paternal/maternal attachment, peer support, social expectations of peer interaction, and depressive symptoms. *Adolescence*, 164, 705-722.
- Liu, Y. (2003). The mediators between parenting and adolescent depressive symptoms: Dysfunctional attitudes and self-worth. *International Journal of Psychology*, 2, 91-100.
- Loehlin, J.C., Neiderhiser, J.M., Reiss, D. (2005). Genetic and environmental components of adolescent adjustment and parental behavior: A multivariate analysis. *Child Development*, 5, 1104-1115.
- Maccoby, E.E., Martin, J.A. (1983). Socialization in the context of the family: Parent-child interaction. U: E.M. Hetherington (Ur.), P.H. Mussen (Series Ed.), *Handbook of child psychology; personality, and social development* (1-101). New York: Wiley.
- Macuka, I. (2012). Osobne i obiteljske odrednice emocionalne regulacije mladih adolescenata. *Psihologijske teme*, 1, 61-82.
- Marcotte, D., Fortin, L., Potvin, P., Papillon, M. (2006). Gender differences in depressive symptoms during adolescence: Role of gender-typed characteristics, self-esteem, body-image, stressful life events and pubertal status. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 1, 25-40.
- Matheson, K., Kelly, O., Cole, B., Tannenbaum, B., Dodd, C., Anisman, H. (2005). Parental bonding and depressive affect: The mediating role of coping resources. *British Journal of Social Psychology*, 44, 371-395.
- McCauley, E., Myers, K., Mitchell, J., Calderon, R., Schloredt, K., Treder, R. (1993). Depression in young people: Initial presentation and clinical course. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 32, 714-722.
- McConville, B.J., Bruce, R.T. (1985). Depressive illnesses in children and adolescents: A review of current concepts. *Canadian Journal of Psychiatry*, 30, 119-129.
- McDowell, D.J., Parke, R.D. (2009). Parental correlates of children's peer relations: An empirical test of a tripartite model. *Developmental Psychology*, 1, 224-235.
- McFarlane, A.H., Bellissimo, A., Norman, G.R. (1995). The role of family and peers in social self-efficacy: Links to depression in adolescence. *Journal of Orthopsychiatry*, 3, 402-410.
- McLoyd, V.C. (1989). Socialization and development in a changing economy: The effects of paternal job and income loss on children. *American Psychologist*, 44, 293-302.

- McPhee, A.R., Andrews, J.J.W. (2006). Risk factors for depression in early adolescence. *Adolescence*, 163, 12-35.
- Meadows, S.O. (2007). Evidence of parallel pathways: Gender similarity impact of social support on adolescent depression and delinquency. *Social Forces*, 85, 1143-1167.
- Mezulis, A.H., Hyde, J.S., Abramson, L.Y. (2006). The developmental origins of cognitive vulnerability to depression: Temperament, parenting, and negative life events in childhood as contributors to negative cognitive style. *Developmental Psychology*, 6, 1012-1025.
- Miller, L., Warner, V., Wickwamaratne, P., Weissman, M. (1999). Self-esteem and depression: Ten year follow-up of mothers and offspring. *Journal of Affective Disorders*, 52, 41-49.
- Muris, P., Schmidt, H., Lambrichs, R., Meesters, C. (2001). Protective and vulnerability factors of depression in normal adolescents. *Adolescence*, 19, 47-53.
- Oliver, J.M., Berger, L.S. (1992). Depression, parent-offspring relationships, and cognitive vulnerability. *Journal of Social Behavior and Personality*, 7, 415-428.
- Papini, D.R., Roggman, L.A. (1992). Adolescent perceived attachment to parents in relation to competence, depression, and anxiety: A longitudinal study. *Journal of Early Adolescence*, 12, 420-440.
- Patton, G.C., Coffey, C., Posterino, M., Carlin, J.B., Wolfe, R. (2001). Parental "affectionless control" in adolescent depressive disorder. *Social Psychiatry*, 36, 475-480.
- Powers, S.I., Welsh, D.P. (1999). Mother-daughter interactions and adolescent girls' depression. *Developmental Psychology*, 7, 612-625.
- Raboteg-Šarić, Z., Merkaš, M., Majić, M. (2011). Nada i optimizam adolescenata u odnosu na roditeljski odgojni stil. *Napredak*, 3-4, 373-388.
- Raboteg-Šarić, Z., Brajša-Žganec, A., Šakić, M. (2009). Life satisfaction, in adolescents: The effects of perceived family economic status, self-esteem and quality of family and peer relationships. *Društvena istraživanja*, 3, 547-564.
- Raboteg-Šarić, Z., Sakoman, S., Brajša-Žganec, A. (2002). Stilovi roditeljskog odgoja, slobodno vrijeme i rizično ponašanje mladih. *Društvena istraživanja*, 2-3, 239-263.
- Radke-Yarrow, M., Cummings, E.M., Kuczyski, L., Chapman, M. (1985). Patterns of attachment in two- and three-year-olds in normal families and families with parental depression. *Child Development*, 56, 884-893.
- Randolph, J., Dykman, B.M. (1998). Perceptions of parenting and depression proneness in the offspring: Dysfunctional attitudes as a mediating mechanism. *Cognitive Therapy and Research*, 4, 377-400.
- Reinherz, H.Z., Giaconia, R.M., Hauf, A.M., Wasserman, M.S., Paradis, A.D. (2000). General and specific childhood risk factors for depression and drug disorders by early adulthood. *Journal of Clinical Psychology*, 2, 223-231.
- Retti, I.M., Samuels, J.F., Eaton, W.W., Bienvenu III, O.J., Costa Jr., P.T., Nestadt, G. (2002). Adult antisocial personality traits are associated with experiences of low parental care and maternal overprotection. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 106, 126-133.
- Robertson, J.F., Simons, R.L. (1989). Family factors, self-esteem, and adolescent depression. *Journal of Marriage and the Family*, 51, 125-138.
- Rutter, M. (1990). Commentary: Some focus and process considerations regarding effects of parental depression on children. *Developmental Psychology*, 1, 60-67.

- Sacco, W.P., Beck, A.T. (1995). Cognitive theory and therapy. U E.E. Beckham, W.R. Leber (Ur). *Handbook of depression* (2. izdanje, 329-351). New York: The Guilford Press.
- Sander, J.B., McCarty, C.A. (2005). Youth Depression in the Family Context: Familial Risk Factors and Models of Treatment. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 3, 203-219.
- Sanders, M.R., Dadds, M.R., Johnson, B.M., Cash, R. (1992). Childhood depression and conduct disorder: I. Behavioral, affective, and cognitive aspects of family problem-solving interactions. *Journal of Abnormal Psychology*, 3, 495-504.
- Scheeber, L., Hops, H., Alpert, A., Davis, B., Andrews, J. (1997). Family support and conflict: Prospective relations to adolescent depression. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 4, 333-344.
- Schwartz, A.J., Kaslow, N.J., Seeley, J., Lewinsohn, P. (2000). Psychological, cognitive, and interpersonal correlates of attributional change in adolescents. *Journal of Clinical Child Psychology*, 29, 188-198.
- Scott, W.D., Dearing, E., Reynolds, W.R., Lindsay, J.E., Baird, G.L., Hamill, S. (2008). Cognitive Self-Regulation and Depression: Examining Academic Self-Efficacy and Goal Characteristics in Youth of a Northern Plains Tribe. *Journal of Research on Adolescence*, 2, 379-394.
- Shah, R., Waller, G. (2000). Parental style and vulnerability to depression: The role of core beliefs. *The Journal of Nervous and Mental Diseases*, 1, 19-25.
- Seligman, M.E.P., Peterson, C., Kaslow, N.J., Tanenbaum, R.L., Alloy, L.B., Abramson, L.Y. (1984). Attributional style and depressive symptoms among children. *Journal of Abnormal Psychology*, 93, 235-238.
- Sheeber, L., Davis, B., Leve, C., Hops, H., Tildesley, E. (2007). Adolescents' relationships with their mothers and fathers: Associations with depressive disorder and sub-diagnostic symptomatology. *Journal of Abnormal Psychology*, 1, 144-154.
- Sheeber, L., Hops, H., Davis, B. (2001). Family processes and adolescent depression. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 1, 19-35.
- Sremić, I., Rijavec, M. (2010). Povezanost percepcije majčinog i očevog roditeljskog ponašanja i školskog uspjeha kod učenika osnovne škole. *Odgojne znanosti*, 2, 347-360.
- Stark, K.D., Schmidt, K.L., Joiner, T.E. (1996). Cognitive triad: Relationship to depressive symptoms, parents' cognitive triad, and perceived parental messages. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 24, 615-631.
- Sund, A.M., Larsson, B., Wichstrom, L. (2003). Psychosocial Correlates of Depressive Symptoms among 12-14-Year-Old Norwegian Adolescents. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 4, 588-597.
- Thimm, J.C. (2010). Mediation of early maladaptive schemas between perceptions of parental rearing style and personality disorder symptoms. *Journal of Behavioral Therapy and Experimental Psychiatry*, 41, 52-59.
- Thompson, R.A., Calkins, S.D. (1996). The double-edged sword: Emotional regulation for children at risk. *Development and Psychopathology*, 8, 163-182.
- Topham, G.L., Hubbs-Tait, L., Rutledge, J.M., Page, M.C., Shriver, L.H., Harrist, A.W., Kennedy, T.S. (2011). Parenting styles, parental response to child emotion, and family emotional responsiveness are related to child emotional eating. *Appetite*, 56, 261-264.

- Van Buren, A., Cooley, E.L. (2002). Attachment styles, view of self and negative affect. *North American Journal of Psychology*, 3, 417-430.
- Wadsworth, M.E., Raviv, T., Compas, B.E., Connor Smith, J.K. (2005). Parent and adolescent responses to poverty-related stress: Test of mediated and moderated coping models. *Journal of Child and Family Studies*, 2, 283-298.
- Whisman, M.A., Kwon, P. (1992). Parental representations, cognitive distortions, and mild depression. *Cognitive Therapy and Research*, 16, 557-568.
- Weissman, M., Gammon, D., John, K., Merikangas, K., Warner, V., Prusoff, B., Sholomskas, D. (1987). Children of depressed parents. *Archives of General Psychiatry*, 44, 747-753.
- Windle, M. (1991). The difficult temperament in adolescence: associations with substance abuse, family support and problem behavior. *Journal of Clinical Psychology*, 47, 310-316.
- Vučenović, D. (2009). *Emocionalna inteligencija, stilovi roditeljskog odgoja i depresivnost kod adolescenata*. Neobjavljeni magistarski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

THE ROLE OF FAMILY IN ADOLESCENT DEPRESSION

Abstract

The purpose of this paper is to present a review of research dealing with the relationship of family factors and depression in adolescents, with an emphasis on the effects of parental rearing style on adolescent depression. Results of studies dealing with the role of parental rearing style in the development of depressive symptoms in adolescents are presented. Namely, research showing that family relations of depressive children and adolescents are characterized by high levels of conflict, criticism, cold and chaotic relationships and negative parental practices, like rejection, lack of warmth, harsh discipline and psychological control.

Special attention is given to research which examined and explained the direct and indirect effects of parenting style on depressive symptoms in adolescence. Namely, many studies suggest that parenting has an important impact on cognitive style, self-esteem and self confidence, coping, social and emotional regulation skills and that these factors could mediate the relationship of parental rearing style and depression in adolescents.

Key words: depression, adolescents, parental rearing style, mechanisms of influence